

Deniz Kazalarında Ders Alınacak Bir Olay Çavuş Adası Petrol Kirliliği

1996 yazında bir deniz kazası sonucunda petrolle kirlenmiş fok yaşam alanları

1996 Eylül ayında Gümüşlük açıklarındaki Çavuş adasının batı sahillerinde UNDP-GEF'ce desteklenen bir fok saha çalışması yaparken hayretler içinde ortalıkta yüzen ve kıyılara sıvanmış petrol türevi atıkları gördük. Akdeniz Foku Araştırma Grubu (AFAG), dalgıç ve araştırmacısı Ozan Veryeri ile birlikte önce mağaranın içinde ve önünde yüzen kalın tabakanın ne olduğunu anlayamadık. Daha sonra bunun bir petrol türevi olma ihtimaline ağırlık verdik. Bir cam kavanoza katılmış atık maddeden örnek alarak hemen Yalıkavak'a geri döndük ve fok araştırmasına bir süre ara verip bu kirliliğin acilen temizlenmesi için ilgili birimlere başvurduk. Bu kuruluşların arasında Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Çevre Bakanlığı, Muğla Valiliği ve Denizcilik Müsteşarlığı vardı. Ancak birkaç aylık bir çabalama sonucunda hiç bir kuruluş direkt olarak konu ile sorumlu olmadığını ve bir eylemde bulunamayacaklarını belirttiler. Bu arada Çevre Bakanlığı, Çevre Kirliliğini Kontrol ve Önleme Genel Müdürlüğü'ünün referans laboratuvarlarında yapılan ana-

lizlerde atık maddenin çeşitli alifatik ve aromatik hidrokarbonlardan meydana geldiği ve bir petrol türevi atık maddesi olduğu kesinlikle ortaya kondu.

Çavuş adasının önemi, Akdeniz foklarının yaşamı için çok önemli olan fok mağaralarının varlığından kaynaklanıyordu. Bodrum Yarımadasında toplam olarak elle tutulur 6 fok (deniz) mağarası varken bunun 3 tanesi sadece Çavuş adasında bulunuyordu. Bu ise, adanın bölgedeki toplam fok yaşam mağaralarının yarısı demek oluyordu. Zaten habitat (yaşam alanı) sıkıntısı çeken foklar için bu mağaraların ve ada kıyılarının temizlenmesi sadece foklar için değil bölgedeki denizsel yaşamı genel olarak kötü etkiliyordu. Ayrıca kirliliği tespit sırasında Çavuş'a çok yakın bir adada görüntülediğimiz bir Akdeniz fokunun gözlerindeki kızarıklık, bölgedeki fokların petrolden olumsuz etkilendiği ihtimalini akla getiriyordu. 2-3 m boyu ve 200-300 kg ağırlığı ve oldukça iri bir deniz memelisi olan foku yakalamak gibi bir şansımız olmadığından kızarmış göz rengine sahip fokun

rahatsızlığını ortaya koyamadık. Ancak aynı fokun daha önce çekilmiş fotoğraflarındaki simsiyah olan göz rengindeki değişiklik dikkat çekiciydi.

Tüm dünyada 350 civarında ve ülkemizde yaklaşık 50 fok bireyinin yaşadığı düşünülürse türün yok olma eşiğinde olduğu rahatlıkla görülebilir. Sualtı Araştırmaları Derneği-Akdeniz Foku Araştırma Grubu'nun (SAD-AFAG), başta Yalçın Savaş ve Ozan Veryeri yürüttüğü arazi çalışmaları Bodrum Yarımadası ve civarındaki adalarda 4 ayrı fok bireyinin varlığını ortaya koymuştur. Bu sayı tanımlanamayan ancak bölgede görülen diğer foklarla birlikte 7'ye ulaşabilir. Bu sayı az olmakla birlikte, yok olma sınırına yaklaşmış bu canlı türü için önemli bir miktarı göstermektedir.

Bu durumda, gerek habitat azlığı ve gerekse türün dünya üzerinde sayıca az olması fakat bölgede hâlâ belli sayıda Akdeniz foku yaşaması SAD-AFAG'ı böyle bir proje başlatma düşüncesine itmiştir.

İlk denemede direkt ilgili olduğunu düşündüğümüz devlet kuruluşlarından bir hareket göremeyince, temizliği SAD olarak başlatıp tamamlama kararı aldık. Bunun için ilk finans kaynağı Hollanda Fok Kurtarma ve Araştırma Merkezi (SRRC) sayesinde Hollanda Prensi Bernhard oldu. Daha sonra bu proje ile Henry Ford Avrupa Çevre Yarışmasına katılan SAD-AFAG, yarışmada 100 proje arasında Türkiye ikincisi seçilerek ek bir para kaynağına daha ulaştı. Eldeki finans yeterli değildi ancak bir yerden başlamak gerekiyordu. Bu arada Fransız Le Floch firması doğaya zarar vermeyen De-Solv-It 1000 adlı portakal özlü bir çözücü-temizleyici maddeyi ücretsiz olarak gönderdi. Bu doğa dostu temizleyici, Alaska'da meydana gelen ünlü Exxon Valdez deniz kazasında on binlerce ton miktarda başarı ile kullanılmıştı. Doğaya ve kullanıcılarına hiç bir zararı olmayan bu temizleyici maddenin içeriği portakal özüdür. Az miktarda gönderilen De-Solv-It 1000 ile amacımız mağara içinde fokun yattığı çakıl rampayı petrolden tamamıyla olarak temizlemektir.

Gerekli araç ve gereçle birlikte yaklaşık 25 SAD üyesi 24 Nisan'da Gümüşlük'te toplandı ve hazırlıklara başlandı. Ancak her şey planlandığı gibi gitmiyordu. Nisan ayında olmamız

Sol resimdeki fok, SAD-AFAG araştırmacıları tarafından Eylül 1996'da Çavuş Adası'na yakın bir adada görüldü. Akdeniz fokları tüm dünyada 350, Türkiye'de 50 kadar kalmış çok nadir görülen bir deniz canlısıdır. Sağda SAD-AFAG ve Muğla Çevre İl Müdürlüğü'nün kontrolöründe çalışan Orcan-1 teknesi görülüyor. Bu tekne, üç ayda toplam 130 ton petrol atığı topladı. Yaklaşık 10 mürettebat ve 2 SAD-AFAG gönüllü üyesi Yalıkavak ile Çavuş Adası arasında mekik dokudu.

rağmen hava tam bir azizlik yaptı ve gönüllü SAD temizlik ekibini adanın kirliliğine yani batı sahillerine yaklaştırmadı. Özel temizlik giysileri ile adanın ancak doğu kıyılarına ulaşan gönüllü ekip adanın tepesine tırmandı ve zaman kaybetmemek için kirlenmiş olan batı sahillerindeki dik yamaca ulaştı. Aynı zamanda bir SAD öncüsü olan Milli dağcı Nasuh Mahruki'nin olağan üstü deneyimi ve bilgisi ile en gencinden yaşlısına kadar 25 SAD gönüllüsü güvenilir bir şekilde bir kılavuz halat yardımı ile 40 m'lik uçurumdan aşağıya inebildi. Tüm zorluklara karşın adanın petrol atığı ile fena halde kirlenmiş batı kıyılarına ulaşan ekip 5 günlük bir çalışma ile 7 ton petrol atığı topladı ve Turgutreis Belediyesi katkıları ile Belediye çöplüğünde belli bir noktaya aktardı. Çalışmaya Bodrumlu Gönüllüler ve TTKD Bodrum da lojistik destek sağladı. Bu derneklerin sağladığı 14 m'lik çöp teknesi ve şişme bot sayesinde adaya ulaşım ve temizlik faaliyetleri gerçekleşti. Bu arada operasyonu izlemeye gelen ve projeye Prens Bernhard'ın kurucusu olduğu Çevre Koruma Vakfı'ndan finans temin eden Hollanda Fok Hastanesi Yöneticisi Leniet Hart ve eşi operasyonu büyük bir ilgi ile izliyordu.

Öte yandan zaman ve finans bakımından sınırlı imkanlara sahip olan SAD kirliliğin dev boyutu karşısında temizliğe daha fazla devam edemedi ve bölgeden ayrılmaya karar verdi. Geride kalan petrol atığının boyutu ürkütücü idi. Kalınlığı 30 cm'yi bulan petrol tabakasını ortadan kaldırmak için çok daha fazla zamana ve paraya gereksinim vardı. Bu yüzden eldeki veriler ve yapılan çalışmalar ile başta Çevre Bakanlığı olmak üzere tekrar resmi kurumlara başvuruldu. Bodrumlu Gönüllülerin desteği ile, yeni göreve başlayan Çevre Bakanı İmren Aykut'tan ilk olumlu işaretiler alındı ve Bakan Aykut ile Eylül

1997'de sahaya yapılan bir gezide kirlilik, detayı ile kendisine gösterildi. Bakan hemen teknede destek sözü verdi ve önerdiğimiz gibi resmi bir ihale ile kirliliğin profesyonel bir firma tarafından yapılması görüşünü benimsedi. Yapılan başvurular sonucunda Orcan-1 isimli 30 m'lik Kurtarma ve Hizmet sınıfı saç bir tekne yaklaşık 10 mürettebatı ile işi aldı. Temizlik işinin resmi kontrolörleri ise SAD-AFAG'a ve Muğla Çevre İl Müdürlüğü'ne verildi.

10 Ekim 1997'de başlayan profesyonel temizlik çalışmaları Aralık ayı sonunda başarı ile tamamlandı ve toplam 130 ton katılmış atık torbalanarak Turgutreis çöplüğündeki belli noktaya aktarıldı. Temizlik sırasında kirlenen mağaraya 100 m'likte 2 defa ayrı ayrı fok bireyi gözlenmesi ise ilginç olayların arasında. İlk gözlemi yaparken, gördüğümüz foku ispatlamak amacı ile elim hemen fotoğraf makineme gitti ve yaklaşık 100-120 m uzaktaki foku 600 mm'lik objektifim ile görüntülemeyi başardım. Fok bireyini uzaktan olayı tanımlıyamadık. Bu fok belki daha önce tanımlanan "SUSA" idi veya yeni bir bireydi. Ancak bilinen bir fok bireyi

veya değil, bu olay, temizlik operasyonunun gerekliliğini bir kez daha ortaya koydu; foklar hala bölgeyi terketmemişti ve büyük olasılıkla temizlendikten sonra Çavuş adasındaki mağaraları tekrar kullanacaklardı veya buna niyetleri vardı.

Benzer deniz kazaları ihtimalinin tekrarlanması olasılığından dolayı, T.C. Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı'nın bir kural koyarak, küçük koster ve tankerlerin Türkiye kıyıları ile Türk adalarının arasından geçmesini engellemesi ve bunu ciddi şekilde denetlemesi gerekmektedir.

İkinci olarak Çavuş Adası üzerine küçük bir çakar (deniz feneri) konması çok faydalı olacaktır. Çavuş Adası'nın kuzeyindeki Büyük Kiremit Adası'ndaki ve güneyde anakara üzerindeki Hüseyin Feneri olmak üzere, bölgedeki toplam 2 fener yeterli değildir. Çünkü Çavuş Adası bu iki fener arasındaki çizgiden daha da çıkıntı bir noktada bulunmaktadır ve Güllük'ten Bodrum istikametine veya ters yönde bir trafikte benzer kazaların olmaması için hiç bir neden yoktur.

Üçüncü ve uzun vadeli olarak, yine Denizcilik Müsteşarlığı tarafından üre fakat doğal güzellikler ve yaban hayatı bakımından önem arz eden kıyı ve denizlerimizde (Tuzla gibi sanayileşmiş doğal kıyılar değil) meydana gelebilecek ve kirliliklere sebebiyet verebilecek deniz kazalarının etkilerini en kısa zamanda bertaraf etmek amacıyla, bir "Acil Müdahale ve Önlem Filosu" oluşturulmalıdır. Bu amaçla kurulacak belirli sayıda müdahale ve temizlik gemileri ve ekibi belirli bölgelerde görev yapabilir ve böyle beklenmedik olaylara anında müdahalede bulunabilir.

Cem Orkun Kırak
SAD-AFAG

Türkiye kıyılarında gerçekleştirdiğimiz Akdeniz Foku Gözlem Kayıtlarını izlemek için:
SAD-AFAG Fax: 312.240 98 17
e-posta: sadafag@superonline.com

"Clean-Up" operasyonu, ilk olarak Nisan-97'de gönüllü çalışmalarıyla başlatıldı. Birinci aşamada SAD gönüllüleri toplam 7 ton atık topladı.